

طرح درس قواعد فقه مقطع دکتری حقوق، گرایش حقوق خصوصی

درس قواعد فقه به ارزش دو واحد، یکی از درسهای گروه (ب) واحدهای اختیاری است و درسی نظری است. هدف از پیش‌بینی این درس، شناخت و به‌کارگیری قواعد فقهی که به عنوان مبانی قانونگذاری است در تحلیلها و استدلالها و پژوهشهای حقوقی. به یقین دانشجویان عزیز در دوره کارشناسی و احیاناً در مقطع کارشناسی ارشد، با برخی از قواعد آشنا شده‌اند و در این زمان قصد آن است به صورت تفصیلی و جزئیات بیشتر با این قواعد آشنا گردند. قانونگذار موظف کرده که دست کم ده قاعده فقهی از قواعدی که نامبرده مطالعه و تدریس شود. این قواعد عبارتند از:

قاعده لاضرر؛ قاعده لاجرح؛ قاعده ید؛ قاعده علی الید؛ قاعده وفای به عهد؛ وفا به شرط؛ مایضمن بصحیحه یضمن بفاسده؛ مالا یضمن بصحیحه لایضمن بفاسده؛ تلف میبع قبل القبض، تلف در زمان خیار؛ قاعده تسلیط؛ قاعده غرر؛ قاعده غرور؛ قاعده اقدام؛ قاعده تعدی و تفریط؛ قاعده اتلاف و تسبیب؛ قاعده ضمان مقبوض به عقد فاسد؛ قاعده انحلال؛ قاعده احترام عمل مؤمن؛ قاعده تبعیت عقد از قصد. حدود بیست و یک یا بیست و دو عدد قاعده ذکر شده است. به یقین تعداد قواعد فقهی شناخته شده در حقوق خصوصی، بیش از این میزان است مثل قاعده احسان؛ قاعده من ملک؛ قاعده اقرار؛ قاعده استیمان و دهها قاعده دیگر. علت انتخاب این قواعد معلوم نیست. به هر تقدیر از میان قواعد مشارالذکر ما قواعد ذیل را که کمتر به آن پرداخته شده و یا تدریس شده برای دوستان انتخاب کردیم. سعی نمودیم پنج تا از قواعد را از قواعد عمومی و خود قراردادهای انتخاب کنیم و پنج قاعده دیگر را از مباحث دیگر حقوق خصوصی.

قاعده تبعیت عقد از قصد؛ قاعده تلف المیع قبل القبض من مال بایعه؛ قاعده التلف فی زمن الخیار ممن لایخیر له؛ قاعده مایضمن بصحیحه یضمن بفاسده و قاعده مالا یضمن بصحیحه لایضمن بفاسده و قاعده انحلال، پنج قاعده‌ای است که در بخش قواعد عمومی قراردادهای خود، متولی تدریس می‌شوم. به دلیل اینکه فرصت محدود است و امکان تدریس ده قاعده عملاً غیرممکن است، پنج قاعده را به عهده دوستان می‌گذاریم که یا به صورت ارایه و کنفرانس و یا مطالعه آمادگی برای امتحان پایان ترم داشته باشند. قواعد به عهده دوستان دانشجوی عبارتند از: قاعده ضمان مقبوض به عقد فاسد، قاعده نهی النبی عن بیع الغرر، قاعده غرور، قاعده وفای به شرط و قاعده من ملک شیئاً ملک الاقرار به.

روش تدریس به شیوه تدریس درس خارج حوزه و روش تحلیلی و استدلالی است و از برخورد جزئی با مطالب پرهیز می‌کنیم و با مشارکت دوستان در مباحث، سعی در انتخاب قول صحیح می‌کنیم. مقصود این است که تمام آرای فقهی و حقوقی را در منظر شما قرار می‌دهیم و با نقد و نقض و ابرام قول موجه را می‌پذیریم. کلیه مباحث به صورت تلفیقی با مباحث حقوقی و قانونی ارایه می‌شود.

شیوه امتحان و کسب نمره لازم برای پاس کردن درس، بدین نحو است: ده نمره از درس به امتحان مکتوب پایان ترم اختصاص دارد و ده نمره به انجام تکالیف: پنج نمره برای مقاله علمی پژوهشی دانشجویان در موضوعات حقوقی مربوط به درس و سه نمره برای ارایه کنفرانس در مورد یکی از پنج قاعده مزبور و دو نمره هم برای حضور فعال در کلاس و مباحث

درس. امتحان مکتوب جنبه‌های حفظی اش بسیار کم‌رنگ و جنبه‌های استنباطی و اجتهادیش قوی است و دوستان باید امتحان را به همان شیوه که درس داده می‌شود، از عهده‌اش برآیند.

امیدوارم کلاس خوب و مفیدی برای دوستان داشته باشیم و با کسب نمره عالی، خاطرات این کلاس، برگ خوشی از صفحات دفترچه خاطرات شما را رقم بزند.

منابع درس قواعد فقه دکتری حقوق خصوصی

الف) منابع فارسی

اول: کتب

- ۱- قواعد فقه، شهابی، محمود، تهران، دانشگاه تهران (پهلوی)، ۱۳۸۶؛ چاپ قدیمی: نشریات فرید، تهران، ۱۳۴۱.
- ۲- قواعد فقه (بخش مدنی ۱ و ۲)، محقق داماد، مصطفی (۴ جلد)، تهران، مرکز نشر علوم اسلامی (چاپ سمت هم دارد)، ۱۳۸۳.
- ۳- قواعد فقهیه، موسوی بجنوردی، محمد، (۲ جلد)، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، مؤسسه چاپ و نشر عروج، سوم، ۱۴۰۱ ه.ق.
- ۴- دلایل السداد در قواعد فقه و اجتهاد، سنگلجی، محمد، تهران، مطبوعه مجلس، ۱۳۵۳.
- ۵- قواعد فقهی: ترجمه کتاب دروس تمهیدیه فی القواعد الفقهی (ایروانی، باقر)، مترجم: حسین ناصری مقدم، تهران، دانشگاه امام صادق، ۱۳۹۴.
- ۶- قواعد مهم فقهی، (۳ جلد)، ترجمه القواعد الفقهیه (آیت الله العظمی ناصر مکارم شیرازی جلد ۱ و ۲)، مترجم: محمدجواد نوری همدانی، قم، انتشارات مدرسه امام علی بن ابی طالب (ع)، ۱۳۹۴.
- ۷- ترجمه کتاب القواعد: مائة قاعدة فقهية معنی و مدرکاً و مورداً (آیت الله سید کاظم مصطفوی) دو جلد، به نام قواعد فقه ۲، مترجم: عزیزالله فهیمی، تهران، نشر میزان، ۱۳۹۰.
- ۸- قواعد فقه (مختصر هفتاد و هفت قاعده فقهی حقوقی) جلد ۱ و ۲، بهرامی احمدی، حمید، تهران، دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۰.
- ۹- در سنامه قواعد فقه استدلالی (۱) به ضمیمه پانصد عنوان قاعده فقهی، یشربی، محمدعلی، تهران، جهاد دانشگاهی، سازمان انتشارات، چاپ دوم، ۱۳۸۷.
- ۱۰- در سنامه قواعد فقه مدنی، رضایی راد، عبدالحسین، تهران، امیرکبیر، اول، ۱۳۹۲.
- ۱۱- قواعد فقه، عمید زنجانی، عباسعلی، (ج ۱. بخش حقوق خصوصی. - ج ۲. بخش حقوق جزا)، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)؛ مؤسسه مطالعات و تحقیقات علوم اسلامی، اول، ۱۳۸۶.
- ۱۲- قواعد فقه، محمدی، ابوالحسن، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۲.

- ۱۳- قواعد فقه ترجمه القواعد و الفوائد (شهید اول، محمد بن مکی)، مترجم: صانعی، مهدی، مشهد، مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه فردوسی، ۱۳۷۲.
- ۱۴- قواعد فقه مدنی، زراعت، عباس، تهران، جنگل؛ جاودانه، اول، ۱۳۸۸.
- ۱۵- قواعد فقه "مختصر هفتاد و هفت قاعده فقهی حقوقی (با تطبیقی بر قوانین)"، بهرامی احمدی، حمید، تهران، دانشگاه امام صادق (ع)، اول، ۱۳۸۸.
- ۱۶- قواعد فقه: قاعده لاضرر با تطبیق بر قوانین و مطالعه تطبیقی، بهرامی احمدی، حمید، تهران، دانشگاه امام صادق (ع)، دوم، ۱۳۹۰.
- ۱۷- کاربرد قواعد فقه در حقوق، با مطالعه تطبیقی قاعده عسر و حرج، کشوری، عیسی، تهران، نشر غیاث، ۱۳۷۴.
- ۱۸- قاعده عسر و حرج: مطالعه تطبیقی کاربردی قواعد فقه در حقوق، جنگل؛ جاودانه، اول، ۱۳۹۰.
- ۱۹- قواعد فقه مدنی، لطفی، اسدالله، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، ۱۳۸۱.
- ۲۰- شرح مختصر اصطلاحات حقوقی (در حقوق مدنی و کیفری) به ضمیمه مختصر چهل و سه قاعده از قواعد فقه، آقایی، محمدعلی، تهران، خط سوم، اول، ۱۳۸۰.
- ۲۱- ترجمه و شرح العناوین (سید میر عبدالفتاح حسینی مراغی)، زراعت، عباس، جنگل؛ جاودانه، ششم، ۱۳۹۳. ۲۲- قواعد فقه، طاهری، سید حبیب الله، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۹۴.
- ۲۳- قواعد فقه پیشرفته، قیوم زاده، محمود، تهران، بهنامی، اول، ۱۳۹۵.
- ۲۴- قواعد فقهی، به اهتمام حسینعلی بای، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۳.

دوم: مقالات و پایان نامه ها

- ۱- قواعد فقه، سرشار، محمود، کانون و کلاء، شماره ۵۵؛ ۵۶؛ ۵۷؛ ۵۸، ۱۳۳۶.
- ۲- تاریخچه شکل گیری قواعد فقه در میان فریقین، رجایی، محمدحسین، پژوهشنامه حکمت و فلسفه اسلامی، شماره ۳۲، تابستان ۱۳۸۹.
- ۳- مبنایی برای مبانی قوانین مدنی، عظیمی، حبیب الله، نقد کتاب فقه و حقوق، شماره ۱، ۱۳۹۲.
- ۴- قواعد عام فقه و کاربرد آن در حقوق خانواده، نقیبی، ابوالقاسم، فقه و حقوق خانواده (ندای صادق)، شماره ۵۳، ۱۳۸۹.
- ۵- قواعد اختصاصی فقه خانواده و کاربرد آن در قانون مدنی، نقیبی، ابوالقاسم، فقه و حقوق خانواده (ندای صادق)، شماره ۵۵، ۱۳۹۰.
- ۶- قواعد مورد استناد قاضی در تفسیر عقد در فقه اسلامی، حقوق موضوعه ایران، مصر و لبنان، خسروی نیا، بابک، دانش حقوق مدنی، شماره ۲، ۱۳۹۱.

- ۷- مقالاتی با عناوین دو قاعده فقهی یا سه قاعده فقهی، نشریه مطالعات حقوقی و قضایی، شماره‌های ۸؛ ۹؛ ۱۰؛ ۱۱، سال ۱۳۶۵-۱۳۶۶.
- ۸- قاعده ضمان ید یا قاعده علی‌الید، رساله دکتری، ابوالحسن محمدی، راهنما: دکتر محمود شهابی، دانشگاه تهران، ۱۳۴۷.
- ۹- قاعده فقهیه اصاله الصحه "قاعده صحت"، دانشجو: مصیب داوری، راهنما: حسین مصطفوی، دانشگاه امام صادق علیه السلام، ۱۳۷۶، کارشناسی ارشد.
- ۱۰- قاعده احسان در سقوط مسئولیت پزشکی در حقوق ایران و قاعده یاری‌رسان نودوست در حقوق کانادا (مطالعه تطبیقی)، رساله دکتری، دانشجو: زهرا تابش، راهنما: سید مصطفی محقق داماد، دانشگاه شهید مطهری، ۱۳۹۵.
- ۱۱- بررسی مبنا و قلمرو قاعده غرور، دانشجو: امین باقری، راهنما: سید حسن وحدتی شبیری، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۱۳۹۶، کارشناسی ارشد.
- ۱۲- بررسی قاعده فقهی العقود تابعه للقصد در فقه شیعه و اهل سنت، دانشجو: ابراهیم ایجادی نصرآبادی، راهنما: محمد علی راغبی، دانشگاه قم، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، ۱۳۹۲، کارشناسی ارشد.
- ۱۳- ترجمه و تلخیص قواعد فقه آیت الله مکارم شیرازی، راهنما: حسن مبینی، دانشجو: حسن دهقان، دانشگاه پیام نور استان تهران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، ۱۳۸۸، کارشناسی ارشد.
- ۱۴- ترجمه کامل، تلخیص و تحقیق قواعد فقهی جلد ۲، استاد راهنما: حسن مبینی، دانشجو: حسن دهقان، دانشگاه پیام نور استان تهران، دانشکده الهیات، ۱۳۸۸، کارشناسی ارشد.
- ۱۵- تحلیل و کاربرد قواعد فقه قضایی در حقوق خانواده، راهنما: خدیجه مرادی، دانشجو: میلاد خدایی، دانشگاه رازی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، ۱۳۹۴، کارشناسی ارشد.
- ۱۶- بررسی قواعد عمومی خیارات در فقه امامیه و حقوق ایران، راهنما: سیدمحمدتقی علوی، دانشجو: سمیه اکبرنژاد، دانشگاه تبریز، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، ۱۳۹۱، کارشناسی ارشد.
- ۱۷- مبانی و آثار قاعده تلف مبیع قبل از قبض از منظر فقه امامیه، شافعیه و حقوق موضوعه ایران، راهنما: محمد امین فرد، دانشجو: سیده راضیه شفیع نژاد، دانشگاه تربیت معلم تبریز، دانشکده الهیات، ۱۳۹۰، کارشناسی ارشد.
- ۱۸- علل پیدایش قواعد فقهیه و جایگاه آن در فقه و حقوق موضوعه، راهنما: مرتضی چیت ساریان، دانشجو: حامد محمود شاهی، دانشکده علوم حدیث، ۱۳۹۱، کارشناسی ارشد.
- ۱۹- کاربرد قاعده نفی حرج در حقوق خانواده، راهنما: جواد حبیبی تبار، دانشجو: هادی اسلامی، دانشگاه جامعه المصطفی العالمیه، دانشکده حقوق و معارف اسلامی، ۱۳۹۶، کارشناسی ارشد.

- ۲۰- قواعد فقهی حاکم بر تعدیل قرارداد، راهنما: عباس کلانتری خلیل آباد، دانشجو: عفت قایدی موصلو، دانشگاه یزد، دانشکده الهیات میبد، ۱۳۹۱، کارشناسی ارشد.
- ۲۱- بررسی قاعده غرور و کاربرد حقوقی آن، راهنما: جواد سرخوش، دانشجو: نیره یوسفی ورجانی، دانشگاه الزهراء، دانشکده الهیات، ۱۳۹۲، کارشناسی ارشد.
- ۲۲- قلمرو قاعده تحذیر و تأثیر آن بر مسئولیت مدنی در حقوق ایران و مصر، راهنما: سید محمدتقی علوی، دانشجو: پرویز حسین پور تلاحی، دانشگاه تبریز، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، ۱۳۹۱، کارشناسی ارشد.
- ۲۳- قاعده غنم و کاربرد آن در حقوق موضوعه، راهنما: سیدابوالقاسم نقیبی، محمد رسایی، دانشجو: حمزه رجبی، دانشگاه شهید مطهری، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، ۱۳۹۳، کارشناسی ارشد.
- ۲۴- بررسی و تبیین قاعده من ملک شیئا ملک الاقرار به، راهنما: حیدر باقری اصل، دانشجو: زینب حسینی، دانشگاه پیام نور استان تهران، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، ۱۳۸۹، کارشناسی ارشد.

ب) منابع عربی

- ۱- القواعد الفقهية (ج ۱ و ۲)، مکارم شیرازی ناصر، قم، مدرسه الامام علی بن ابی طالب (ع)، دوم، ۱۳۸۳.
- ۲- القواعد الفقهية، بجنوردی (۷ جلد)، میرزا احسن، محقق: درایتی، محمد حسین؛ مهریزی، مهدی، قم، نشر الهادی، اول، ۱۳۷۷.
- ۳- القواعد العامة فی الفقه المقارن، حکیم، محمدتقی، محقق: شناوه، وفی، تهران، المجمع العالمی للتقريب بين المذاهب الإسلامية، المعاونة الثقافية، مرکز التحقيقات و الدراسات العلمية، اول، ۱۴۲۹ ه.ق.
- ۴- تمهید القواعد الاصولية و العربية لتفريع قواعد الاحکام الشرعية، زین الدین بن علی عاملی (شهید ثانی)، محقق: مرکز التحقیق الاسلامی المشهد المقدس، قم، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، اول، ۱۴۱۶ ق.
- ۵- الانوار البهية فی القواعد الفقهية، سید تقی طباطبایی قمی، قم، محلاتی، اول، ۱۳۸۱.
- ۶- نضد القواعد الفقهية علی مذهب الإمامية، فاضل مقداد، مقداد بن عبدالله، اعداد: مرعشی، محمود، محقق: حسینی کوه کمری، عبدالطیف، قم، کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، اول، ۱۳۶۱.
- ۷- القواعد الفقهية، فاضل موحدی لنکرانی، شیخ محمد، محقق: مرکز فقهی ائمه اطهار، قم، مرکز فقه الائمه الاطهار (ع)، اول، ۱۳۸۳.
- ۸- القواعد: مائة قاعدة فقهية معنی و مدرکاً و موردال (دو جلد)، مصطفوی، سید کاظم، قم، جماعة المدرسين فی الحوزة العلمية بقم، مؤسسة النشر الإسلامی، چهارم، ۱۴۲۱ ق.
- ۹- قواعد الفقيه، فقیه، محمد تقی، بیروت - لبنان، دار الاضواء، دوم، ۱۴۰۷ ق.
- ۱۰- قواعد استنباط الأحکام، مکی عاملی، سید حسین یوسف، قم، مؤلف، اول، ۱۳۹۱ ق.

- ١١- مشارق الأحكام، نراقى، ملا محمد بن احمد، محقق: وحدتى شيرى، سيدحسن، قم، كنگره بزرگداشت محققان ملا مهدي و ملا احمد نراقى، دوم، ١٤٢٢ ق.
- ١٢- الرسائل الأربع: قواعد أصولية و فقهية، سبحانى، جعفر، قم، مؤسسه امام صادق(ع)، اول، ١٤١٥.
- ١٣- القواعد و الفوايد، مكى عاملى، محمد بن (شهيد اول)، محقق: حكيم، عبدالهادى سيد محسن، قم، مكتبة المفيد، بى تا.
- ١٤- تسهيل المسالك إلى مدارك فى رئوس القواعد الفقهية، شريف كاشانى، ملا حبيب الله، قم، المطبعة العلمية، اول، ١٤٠٤ ق.
- ١٥- مستقصى مدارك القواعد و منتهى ضوابط الفوائد، كاشانى، ملا حبيب الله بن على مدد، قم، المطبعة العلمية، اول، ١٣٣٦ ش.
- ١٦- نظرة تحليلية الى القواعد الفقهية، هلايان، سعيد، قم، بوستان كتاب(انتشارات دفتر تبليغات اسلامى قم)، اول، ١٤٣١.
- ١٧- شرح القواعد الفقهية، زرقا، مصطفى احمد، دارالمغرب الاسلامى، ١٣٦١ ش، ١٤٠٣ ق.
- ١٨- المنثور فى القواعد الفقهية، الزركشى، أبو عبد الله بدر الدين محمد بن عبد الله بن بهادر، كويت، وزارة الأوقاف الكويتية، الطبعة الثانية، ١٤٠٥ هـ. ق؛ ١٩٨٥ م.